

Gøgl, pisk og penge – nye styringsredskaber i forskningspolitikken

Jesper Jørgensen

Vi står i Danmark i en alvorlig situation, som burde bekymre os mere end mange af de pseudonyheder som fylder den daglige nyhedsflade. Vi burde være bekymrede over den stigende forarmning af den danske forskningssektor som vi er vidne til i disse år. Nedprioritering af grundforskning, direkte politisk styring af institutioner og den enkelte forsker og en generel mistænkeliggørelse af seriøst videnskabeligt arbejde og uddannelse burde skabe opmærksomhed og handling, fremfor stille accept. Et samfund som ikke prioriterer videnskab, erkendelse og forskning har stor risiko for at stagnere over tid. Er det løsningen for Danmark i globaliseringens tidsalder?

Forarmning af forskningen

Den stigende forarmning af den danske forskningssektor vil på langt sigt medføre, at videnskabelig tankegang fjernes fra befolkningen og fra de vigtige politiske beslutningsprocesser. Vi kan forpasse afgørende beslutninger om vores fremtid, både lokalt og globalt hvis det lykkes at holde væsentlig videnskabelig viden væk fra beslutningsprocesserne og i stedet bygge på populisme og akut tilfredsstillelse af befolkningens forbrugslyst på bekostning af uddannelse og forskning. En kortsigtet strategi som vil betyde et heftigt overforbrug nu, men en stor mangel på viden, erkendelse og nysgerrighed om få år.

Jeg er ikke synderligt bekymret for de forsøg på reform af f.eks. universiteternes organisation, som vi er vidne til, fordi de er sket mange gange før. Det har de overlevet, og måske bør situationen bruges til at gøre op med organisatoriske strukturer, som er overleveret fra Middelalderen, frem for begrundet i nutidig funktionalitet. Jeg kan derimod være bekymret for det økonomiske kaos som regeringen har skabt gennem reform af bevillingssystemet, fordi jeg tror det vil favorisere dem der kan alle plus ordene og forstå den subtile politiske forventning, mens alle de "urentable" områder vil blive sultet ihjel. Finansieringen af fremtidens forskning hviler på et usikkert grundlag af halvbrudte løfter, politiske studehandler og penge som måske kommer, hvis de ikke i stedet bruges til at forgylde de ældre. Jeg kan savne den samme bekymring og omsorg fra politikere for forskere, som de viser for ældregruppen, hvor en stor del jo både er raske og ganske velhavende på papiret. Hvorfor er der ikke prestige i at tale vores sag? Vi gør jo ikke alt det besværlige arbejde for pengenes skyld, men fordi det er vigtigt og sjovt!

Anti-videnskabelig politik

Jeg er dog stærkest bekymret for det idégrundlag om forskning og videregående uddannelse som er officiel politik, fordi jeg ser en afvikling af den danske "videnskapital" som resultat. Den førte politik bygger på en anti-videnskabelighed som er tilsvarende den som

kom til udtryk under Thatcher i England og nu under præsident Bush i USA. En politik som bygger på en medfødt modvilje mod videnskabelig tankegang og et modsætningsforhold til uddannelse og begavelse i den akademiske verden. En tendens som i Danmark nok har fået en betydelig forstærkning fra Dansk Folkeparti, som om nogen betragter uddannede mennesker som fødte slyngler, der vil manipulere sig til magten på "folkets" bekostning.

Jeg tror at forståelsen for videnskab grundlægges allerede i barndommen. Hvis f.eks. skolen formår at skabe interesse for at erkende og undersøge verden, opnår man en forøgelse af den "sociale" kapital i samfundet på langt sigt. En forøgelse som vil betyde at viden udvikles og forøges som en naturlig del af samfundsudviklingen. Hvis man derimod vokser op i et samfund med mistillid til videnskab som politisk princip, skaber man negativ social kapital der betyder at samfundets udvikling bremses. En regering har gennem sin prioritering af undervisning, både på alment og videregående niveau, et stort ansvar for denne udvikling. Det kræver et sejt langvarigt arbejde og løses ikke ved at lave kanons eller ligegyldige happenings.

Superforskere, astronauter og andet gøgl

Jeg ser i tiden en genopblussen af idéer om at videnskab skal underlægges direkte og streng politisk kontrol, at videnskab udelukkende skal defineres i forhold til kommerciel værdi og en gennemgribende mistillid til videnskabelig tankemåde, som grundlag for vidtgående politiske og samfundsmæssige beslutninger. Hele denne afvikling af dansk videnskab sker under dække af en masse politisk spin, og fancy informationskampagner. Events som tilsyneladende afholdes for at vække interessen for videnskab og uddannelse, men som i stedet oftest bliver ligegyldige begivenheder, fordi formålet i sidste ende kun er at eksponere en ligegyldig minister, uden basalt kendskab til og engageret interesse for sit område.

Enkelte forskere kåres til "superforskere", og eksponeres som rollemodeller, velvidende at man alligevel kun giver en forsvindende brøkdel af dem der

forsøger at gøre forskerkarriere, en reel mulighed. Et gennemført og konsekvent spild af talent og kvalifikationer hos både unge og ældre forskertalenter. Jeg er bekymret over at se dygtige mennesker forlade Danmark i frustration, eller søge jobs udenfor forskerverdenen i afmagt over den manglende støtte til at bruge sin viden og evner.

Gøgl er det når videnskabelige ekspeditioner markedsføres som chartertur for universitetsansatte, med fokus på hvad der spises ombord eller opleves på havnekajen. Man introducerer et indtryk af, at videnskabeligt arbejde er uforpligtende skæg og ballade for skatteydernes penge. At seriøst videnskabeligt arbejde nemt kan udføres på kort tid, og med hurtige konklusioner. Hvordan skal det kunne vise det langsommelige og systematiske arbejde som forskning indebærer og legitimere overfor skatteyderne og deres børn, at netop det langvarige og systematiske arbejde oftest er værd at betale for?

Eller når en dansk astronautkandidat udvælges under stor medieståhej, velvidende at hans eneste chance for at komme i rummet er på lokumbillet, fordi forskningsministeren ikke ønsker at investere nogle penge i at engagere Danmark i bemanded rumfart. Man sender et kortvarigt budskab til børn og unge om betydningen af at deltage i international rumfartsforskning, men sender samtidigt signalet om at det ikke skal tages seriøst. Et mønster man ofte ser i dysfunktionelle familier, hvor det der siges ikke er det der menes. Hvordan dette skal motivere unge til at tage tekniske og naturvidenskabelige uddannelser har jeg svært ved at se.

Det er en konstant kritik fra især Videnskabsministeriet, at vi ikke satser nok på forskningsformidling. Ministeriets idé er, at vi skal lave flere events og smartere tryksager. Skaber det nogen forandring? Enhver med tilknytning til skolevæsenet ved, at man allerede modtager tonsvis af smarte og professionelt udførte materialer med forslag til at anvende dem i undervisningen. Materialerne bliver ikke brugt, fordi de ikke er integreret i skolens undervisningsplan og fordi man også ustandseligt fra politisk hold ændrer skolens struktur og indhold. Så skal vægten lægges på kristendomskundskab, så på dansk, så på naturfag osv. – men gennem hele denne ustandselige indblanding går manglende forståelse for at opbygge viden og erkendelse for fremtidens voksne, der sidder som elever i klassen. Selv det mest avancerede undervisningsmateriale kommer til kort, hvis modtageren ikke har nogle forudsætninger for at modtage budskabet. Vil man informere om videnskab og forskning må der hos modtageren være en erkendelse af at dette er vigtigt at undersøge nærmere, et ønske om at blive klogere. Vi har svært ved at fremme viden, hvis dumhed er den fremherskende kvalitet i et samfund.

Hvem er til grin?

Nu kan det være at det er mig, der helt har misforstået hvad der sker. Måske er videnskabsministeren i virkeligheden en komiker ansat til at se, hvor langt man kan

drive den videnskabelige verden ud, før den opdager at den er til grin? En afprøvning af, om vi lever op til vores intellektuelle ansvar og gamle akademiske værdier om at fastholde forskningsfrihed og tilnærmelsesvis objektivitet i forskningsprocessen. En afprøvning af, om vi for at være i verdenseliten, tør stå fast og være offensive, i stedet for at indordne os og tilpasse os magthavernes tilfældige luner. Har universiteterne substans eller er der kun tingeltangel ved årsfesten tilbage?

Figur 1. Videnskabsminister Helge Sander til et uformelt møde i Graz, april 2006, mellem Europas ministre for forskning og teknologi. Alle skrev under på en plakats med overskriften "Investing in Excellence & Innovation" (www.eu2006.at).

Forskning kan ikke styres som en virksomhed

Nu er jeg ikke i tvivl om, at det humoristiske niveau er ganske lavt i regeringen, så dér er nok ikke noget at komme efter. Tværtimod er jeg overbevist om, at der bag de mange besynderlige tiltag overfor forskningsverdenen også skjuler sig en angst for Danmarks muligheder i den globale økonomi. Dels en angst for at blive slugt af globaliseringen, men også en angst for ikke at komme med på den globale markedsvogn. Regeringens forsøg på at gennemføre en omfattende reform af ledelse, organisation og finansiering af universiteter og forskningsinstitutioner må ses i dette lys. Hvis vi centraliserer universiteterne i superinstitutioner, sætter erhvervsledere ind som administrerende direktører for både organisation og forskning på institutionerne og endelig styrer pengestrømmen stramt, vil vi have den målretning og styring mod definerede produktionsmål som store virksomheder i den private sektor har.

Hele planen bygger på ønsketænkning og modsiges både af danske og internationale erfaringer. Store forskningsenheder er ikke nødvendigvis mere produktive end små. Ledelse hvor hovedpersonerne på forskningsinstitutionerne: de studerende, VIP og TAP sættes udenfor indflydelse bliver ikke mere effektive. Forskning som styres af politikere gennem direkte bevilling bliver tendentiøs og ofte irrelevant fordi den skal levere bestemte resultater. At det nu er en militær opgave at udføre forskning, som man i regeringen ønsker holdt udenfor universiteternes normale processer som sikrer kvalitet, er et af mange eksempler på dette. Skal vi til at tale om fredsbevarende forskning? Andre eksempler er oprettelse af forskningsinstitutioner til at fremme bestemte politiske synspunkter, som Lomborgs

Institut for Miljøvurdering, eller den resolute lukning af højniveau forskningsinstitutioner som Humanistisk Forskningscenter og NORDITA som man skønnede irrelevante.

Hvis man ser på vidensproduktion og erkendelse alene gennem markedsrelevansens optik er det naturligt at der fremkommer paroler som f.eks.: "Fra idé til faktura". Idéen om at forskningens relevans alene kan måles i muligheden for at omsætte resultaterne kommercielt er intet andet end et knæfald for dumheden. Der er ikke tvivl om, at f.eks. de mest gennembrydende teorier i sidste århundrede indenfor det naturvidenskabelige område ikke ville være udviklet efter disse kriterier. Einstein ville være blevet pensioneret fra patentkontoret i Zürich, uden chance for at have kunnet udvikle sine idéer. Idéerne om stram måling af forskernes kvalitet f.eks. gennem ratings af publikationsværdi og stramme ansættelsesprocedurer, ville formodentligt også have betydet at Wittgenstein havde haft hele sin karriere i den østrigske folkeskole uden at få publiceret sine idéer.

Danmark i krise

Havde regeringen brugt en videnskabelig analyse til at undersøge mulighederne for Danmark i den nye globale økonomi og de erfaringer vi tidligere har gjort i andre globale kriser eller perioder med international markedsturbulens kunne de måske have fået et mindre angstfyldt forhold til fremtiden. Vi har før i tiden oplevet trusler mod vores eksport og hjemlige produktion, men har samtidigt formået at bruge denne udvikling til at udvikle landets sociale og vidensmæssige kapital. Ved at bygge på fælles kompetencer, udvikle nicherne og forøge befolkningens vidensniveau skabtes det moderne samfund bl.a. gennem andelsbevægelse, højskoler og højt specialiseret industri i en krisetid. Vi kan givetvis ikke bare gentage dette mønster, men kan bruge principperne om at udvikle fælles kompetencer og viden. Det kræver en fælles bevægelse helt fra hjemmet, hvor børn eller forældre må skifte TV-program fra: "vild med dans" til: "viden om" og op til landets ledelse som må sende et stærkt og kontant signal om at viden og uddannelse er højeste prioritet for samfundet. Selvfølgelig skal det også være sjovt og interessant at lære og erkende, men det er vel også derfor vi er i faget?

Mangel på diversitet – også i kunsten

I øvrigt er det ikke kun svært for os i den videnskabelige side af samfundet. Hvad vi oplever af gøgl og manglende prioritering er ganske lig oplevelserne i kunstverdenen. Succeskriterier hos kulturministeren er alene kommercielt salg af kunst, idéen om at nogle få superkunstnere kan repræsentere kunsten og idéen om at forretningsverdenens ledere er de bedste ledere også for kulturinstitutioner. Diversitet er ikke ønsket, ja kunst der ligesom videnskab er lidt uregerlig, er i det hele taget noget uønsket. Eneste forskel på os og kunstverdenen er tilsyneladende en større solidaritet og en lavere

grænse for hvad man stiller op til af politisk gøgl, hvad efterårets cirkus omkring københavnske teatres ledelse har vist. Måske kunne vi lære noget?

Langsigtet tænkning

Når vi derfor står i denne kritiske situation for dansk forskning, hvad kan vi så gøre i forskningsverdenen? Først og fremmest må vi indse at vi har en vigtig opgave foran os. Det er vores ansvar at gå mod strømmen og fastholde den langsigtede betydning af forskning og læring, ikke kun på profitable områder, men også som erkendelse og grundforskning. Kører vi med på idéen om at relevant forskning kun er anvendelig forskning skyder vi os selv i foden. Turen kommer også til os på et tidspunkt. Vi må fastholde at videnskab ikke lader sig afgrænse, men at f.eks. humaniora også har betydning for naturvidenskab og omvendt, eller at noget forskning bygger op til et større erkendelsesskift vi ikke kender endnu, og derfor ikke kan måles alene på nutidig nytteværdi.

Vi må indse at vi har et intellektuelt ansvar for at deltage i debatten om samfundets grundlag og udvikling, og at det er en aktivitet vi ikke bliver betalt for.

Gå befolkningen i møde

Det er nok spild af kræfter at forsøge at overbevise det nuværende politiske system. Mange kolleger har prøvet og kun fået frustration tilbage. I stedet tror jeg vi skal lægge langt større vægt på at få udbredt vores kundskab og engagement til befolkningen. Ikke gennem pop og gøgl, men ved det direkte møde imellem dem som er med til at betale for os som arbejder med forskning og uddannelse. Selv videnstunge områder som humaniora eller omkostningstunge områder som højteknologisk og biologisk forskning kan forstås af befolkningen hvis vi forklarer hvorfor de er vigtige i det samlede vidensregnskab. Det er min erfaring at dette møde er givende for begge parter og at skellet imellem befolkning og videnskab, som det opleves i øjeblikket, skabes af politiske kræfter som ønsker at bruge det i magtøjemed. Diskussionen om Danmark som videnssamfund i en globaliseret verden er relevant og vigtig. For vigtig til at overlade til politikere, som måske er forklædte komikere i jobtræning.

Jesper Jørgensen har universitetsuddannelse i psykologi, Internationale Udviklingsstudier, pædagogik og informatik. Han er deltager i internationale forskningsnetværk omkring design og psykologi i ekstreme miljøer og er tidligere aktiv i Videnskabscafeen. Han har gennem en del år været ivrig debattør af videnskabspolitik og har stor erfaring med videnskabsformidling til alle aldersklasser.